

Herstellende landbouw in Vlaanderen, hoe zouden we het kunnen doen?

Sinds 2016 bouwen een groep coöperanten aan een herstellend landbouwbedrijf, een beetje tegen de stroom in, maar nog steeds met veel enthousiasme en resultaat. De oorsprong van het bedrijf ligt in de noodzaak om op een andere manier met voedingsproductie om te gaan: gezien de huidige uitdagingen zal landbouw veel duurzamer moeten. Herstellende landbouw ligt op de grens tussen voedingsproductie en natuur, en kan, gezien de schaal, een bijzondere bijdrage leveren aan het verbeteren van onze omgeving.

AUTEUR LIEVEN BAUWENS

FOTO'S POMONA

Lieven Bauwens is medeoprichter van Pomona, een coöperatief boslandbouwbedrijf in het Waasland, België. Hij is werkzaam in de internationale samenwerking en al twintig jaar bezig met voeding, voedingsdeficiënties en gezondheidssystemen.
www.pomonacoop.be
lievenbauwens@gmail.com

Ontstaan van het idee

In het eerste weekend van de natte junimaand van 2016 stond ik samen met zes vrienden op de grens tussen een conventionele maisakker en onze samentuin in Sint-Niklaas, een locatie voor de Velt-ecotuindagen. Onze 6.000 vierkante meter grote permacultuur samentuin, aangekocht in 2015 en ingericht als deels (speel-)bos, deels voedselbos, deels moestuin, zag er weelderig groen uit. De maissprietjes van een tiental centimeter groot op de aangrenzende, troosteloze akker werden gehinderd in hun groei door het water. Er was heel wat blote, dode aarde zichtbaar en de overvloedige regenval had delen van de akker blank gezet. Het was juni, de maand met de langste dagen. We zagen een stuitend onderscheid in biomassa productie tussen beide percelen. Schriële plantjes aan de ene kant, een permanent driedimensioneel voedingproducerend systeem aan de andere kant. Moest op dat moment niet het meeste zonlicht 'geogst' worden? Want wat is onze voeding anders dan door de zon aangedreven biomassa productie? Was het grote verschil in opbrengst dat we daar op dat moment konden waarnemen, eigenlijk wel te verantwoorden?

Het visuele contrast tussen de weelderige samentuin en de naakte akker maakte de vraag 'Kan dit anders?' plots erg pertinent. Ons antwoord kreeg vorm: we wilden instaan voor onze eigen voedingsproductie op een manier die onze omgeving niet zou schaden. Wel integendeel: we wilden voedingsproductie via herstellende landbouw. Boslandbouw, als die sterk aanleunt bij voedselbossen, leek ons de beste strategie.

In juni 2016 had ik net het boek *Restoration Agriculture, Real-World Permaculture for Farmers* van Mark Shepard gelezen en een lezing over de opbouw van bodemleven door Gabe Brown gevolgd. Voedselbospioniers als Bert D'hondt, Wouter van Eck en Martin Crawford kregen in die periode meer zichtbaarheid. Bovendien was in die lente de eerste boerderij in het Wilhelminapark gestart door de Herenboeren, een innovatief initiatief van bezorgde burgers in Nederland, dat mijn aandacht had getrokken door het coöperatieve karakter.

Inspiratie genoeg voor de uitwerking van ons eigen project! Toen die puzzelstukken samenvielen, ging het allemaal vrij snel.

Juridische vorm en naam

Na de ecotuindag kwamen we nog een paar keer samen onder de werktitel 'Herenboeren Waasland', in navolging van de Nederlandse Herenboeren. De naam Herenboeren heeft echter een negatieve geschiedkundige lading. Het woord verwijst naar landbouwers die landeigendom en kapitaal opstapelden en het land lieten bewerken, met enorme sociale ongelijkheid tot gevolg. Wij wilden daarentegen bij uitstek een plek zijn waar de consumenten en de personen die hun brood verdienen met de voedselproductie, samen verantwoordelijkheid zouden nemen. Het was duidelijk dat de vennootschapsvorm coöperatief moest zijn, maar we wilden geen coöperatie van burgers alleen, zoals bij vele energiecoöperaties of bij de Herenboeren, of van landbouwers alleen. We wilden niet als consument een oogstaandeel kopen, maar echt mee investeren in de uitbouw van het bedrijf. Wederkerigheid in deze relatie vonden we belangrijk: ons initiatief moest de juridische en financiële verantwoordelijkheid bij beide groepen leggen. Op zoek naar een naam die beter bij onze boslandbouw-ideeën aansloot, kozen we uiteindelijk voor Pomona, de Romeinse godin van fruit- en notenbomen, een figuur ergens tussen het gecultiveerde veld van Ceres en het wilde bos van Silvanus.

De eigenlijke start

In november 2016 richtten we Pomona vzw op, die de opstart van het bedrijf zou begeleiden en ondersteunen en de naakte eigendom van de grond zou bezitten. Zo wilden we de ecologische doelstelling van de grond – namelijk herstel – enigszins loskoppelen van de dagdagelijkse risico's van het ondernemen op de boerderij. Al in het najaar van 2017 kochten we na een crowdfundingactie van drie dagen (!) een eerste stuk grond van 1,2 hectare, dat nu onze hoogstamboomgaard met honderd fruitbomen en honderden meters houtkanten is geworden. Na een zoektocht van anderhalf jaar vonden we een landbouwer die met ons een partnerschap wou aangaan. In maart 2018 werd formeel een coöperatieve vennootschap met dezelfde naam als de vzw opgericht. Consumenten en werkende vennoten

investeerden samen een behoorlijke som. In juni van 2018 vierden we de verdeling van de eerste eigen groentepakketten. Die werden het volgende jaar uitgebreid met fruit, brood en eieren. Eind 2020 plantten we een erg diverse voedselbosrand aan op een stuk van een halve hectare, met focus op late productie van fruit, kastanjes en noten. We zijn intussen met een 45-tal vennoten en bewerken ongeveer tien hectare grond, die we weliswaar niet volledig in eigendom hebben. De doelstelling is om een groot gedeelte van de voeding van de deelnemende vennoten van het eigen, echt duurzame bedrijf te laten komen. We hebben 80% als willekeurig streefdoel gekozen, maar hopen op meer. Dit is korte keten 2.0 'lokaal en digitaal': aankopen bij het eigen bedrijf. Behalve als je een eigen moestuin hebt, kan een keten niet korter zijn.

Herstellende landbouw

Dit is onze definitie van herstellende landbouw: we verhogen het koolstofgehalte in de bodem en de biodiversiteit van onze boerderij terwijl we oogsten. Daarnaast werken we ook economisch herstellend: we betalen namelijk een faire prijs voor onze producten. Dit alles proberen we in een gesloten systeem te krijgen, waarbij de noden van de coöperanten samenvallen met de mogelijkheden van maximale productie op de boerderij zonder externe inputs om de bodemvruchtbaarheid op peil te houden.

Wat is onze voeding anders dan door de zon aangedreven biomassaproductie?

We hanteren de ethische permacultuur-principes en willen zo weinig mogelijk kosten van onze productie afwentelen op anderen. Het is de bedoeling een voedselproductiesysteem op te zetten dat schokken en crisissen kan weerstaan binnen de grenzen van de eigen boerderij. Geïnspireerd door Shepard en anderen kwamen we uit op doorgedreven agroforestry of boslandbouw: het combineren van meerjarige houtige gewassen met de meer gekende jaarlijkse gewassen. Deze landbouwkundige techniek is al duizenden jaren oud en wordt wereldwijd op grote schaal gebruikt, voornamelijk in traditionele landbouw. In Vlaanderen zijn we gewoon geworden aan het uitzicht van een geïndustrialiseerd landbouwgebied, waar door schaalvergroting, doorgedreven mechanisatie en het verdwijnen van veel kleine landschapselementen een nogal eentonig productielandschap is overgebleven met weinig aandacht voor de natuur. Daardoor kunnen we ons moeilijk voorstellen hoe een herstellend systeem echt is. Mijn bezoek aan de boslandbouwboerderij van

Door onze geïndustrialiseerde landbouw hier in Vlaanderen, kunnen we ons amper voorstellen hoe een herstellend systeem echt is

Mark Shepard in Wisconsin, VS, was erg verhelderend. Het gebruik van de contouren voor het vertragen van het water is vanuit de lucht duidelijk te zien omdat het de hoogtelijnen volgt. Maar vanop de grond is het amper zichtbaar. Doordat het systeem al 25 jaar oud is, is de grens tussen natuur en landbouw erg vervaagd. Het blijft natuurlijk een zichtbaar aangeplant systeem, maar gedraagt zich meer als een bos. Herten en dashonden beschouwen het als hun domein. Door de keuze van de soorten, cultivars en plantafstanden is tegelijk een doorgedreven mechanisatie mogelijk.

Maar niet alle werk hoeft door mensen en mechanisatie te worden gedaan. Bij zorg voor de bodem gebeurt er al bijzonder veel werk ondergronds door talloze, veelal minuscule organismen: het

bodemleven. Dit kan samen met 'grote' dieren bovengronds. Maar de basis is (zorg voor) de bodem. Bomen en een gezond bodemleven leveren heel wat ecosysteemdiensten: plaagbestrijding, het vastleggen van voedingsstoffen en koolstof in de bodem, een verbeterde waterhuishouding en erosiepreventie, een plek voor diversiteit, beschutting, het temperen van weersinvloeden et cetera. Natuur is gul en vergevingsgezind, als we het toelaten. Al bij de start begrepen we dat we wetenschappelijke hulp nodig hebben om onze standpunten objectief kracht bij te kunnen zetten. Onmiddellijk gingen we een samenwerking aan met het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO). Concreet onderzoeken we op dit moment twee aspecten in verschillende projecten: de impact van landbouwtechnieken op de bodemvruchtbaarheid en vernieuwende socio-economische verdienmodellen. Hopelijk kunnen we, bij een vervolgprijs, ook de impact van de bodembioïologie op voedingswaarde aantonen.

Uitdagingen

Dit alles is niet zonder uitdagingen. De afgelopen drie zomers waren het tegenovergestelde van de zomer dat Pomona het levenslicht zag: extreme droogte teisterde de streek. Dit heeft een enorme impact op het jonge systeem dat we hebben aangeplant, en geldt natuurlijk voor elk landbouwbedrijf.

De idee dat mensen zelf instaan voor productie en verdeling van hun voeding, gaat in tegen de trend van grotere specialisatie, globalisering en focus op kost in plaats van op kwaliteit of impact op de omgeving. De productie op onze boerderij is uitermate divers: groenten, fruit, eieren. Intensief bewerkt of extensief beheerd. We keren eigenlijk terug naar een model van een kleinschalig gemengd landbouwbedrijf, dat we dan coöperatief uitbouwen.

We worden hier geconfronteerd met de enorme kostprijs van grond en de gevolgen van de hoge loonkosten. Vaak vallen we tussen de mazen van het net voor subsidies. De controles en administratieve verplichtingen zijn talrijk. De landbouwer in zo'n complexe structuur wordt bovendien geconfronteerd met beslissingsprocessen die hij niet alleen onder controle heeft, en niet altijd passen bij zijn persoonlijkheid. Ondernemen in een coöperatieve vennootschap is vaak een grote sprong, of té grote sprong, wat we tot onze schade hebben mogen ervaren en waardoor we gedwongen werden een andere thuis te zoeken.

Maar het probleem is ook de oplossing: het traject dat we als gemeenschap van vennoten aflegden, bracht ons dicht bij elkaar en toont de noodzaak én mogelijkheden aan van anders denken over voedingsproductie.

